

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРОВАНОГО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ТА МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Скіба Н. Я.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна
orcid.org/0000-0002-3899-3189
nataliamysko@hotmail.com*

Ключові слова:

*компетентнісний підхід,
інтегрований підхід,
комунікативно-діяльнісний
підхід, рефлексивний підхід,
загальнодидактичні та
методичні принципи.*

У статті обґрунтовано теоретико-методологічну та методичну бази для інтегрованого формування в майбутніх викладачів англійської мови для економічних спеціальностей іншомовної комунікативної та методичної компетентностей, здійснено огляд ефективних підходів та принципів.

Установлено, що формування іншомовної комунікативної та методичної компетентностей таких фахівців ґрунтується на засадах компетентнісного, інтегрованого, комунікативно-діяльнісного й рефлексивного підходів. Компетентнісний підхід визначає формування професійної компетентності та її інваріантних складників, інтегрований підхід передбачає врахування особливостей інтеграції змістового й організаційного компонентів, комунікативно-діяльнісний підхід забезпечує формування досвіду комунікативної діяльності студентів як активних учасників навчального процесу, рефлексивний підхід пов'язаний із процесами самоаналізу та осмислення власної діяльності.

Доведено, що дидактичну й методичну основу інтегрованого формування іншомовної комунікативної та методичної компетентностей становлять загальнодидактичні та методичні принципи. Загальнодидактичні включають принцип системної єдності (забезпечує цілісність процесу формування компетентностей на всіх етапах), принцип індивідуальності (передбачає врахування індивідуальних психофізичних особливостей студентів у навчальному процесі), принцип суб'єктності (полягає у зверненні студентів до особистого досвіду в процесі засвоєння мовного матеріалу й матеріалу методичного характеру). Методичні складають принцип комунікативності (забезпечує формування компетентностей в умовах реальної комунікації під час виконання професійних функцій і ролей), принцип ситуативності (передбачає створення, імітацію, моделювання проблемних ситуацій), принцип новизни (дозволяє урізноманітнити процес формування згаданих компетентностей), принцип паралельного формування знань, навичок та вмінь (означає взаємопов'язане навчання аспектів англійської мови для економіки й методики навчання англійської мови за професійним спрямуванням), принцип урахування навчальних потреб та інтересів (дозволяє суттєво підвищити мотивацію студентів).

METHODOLOGICAL AND METHODICAL FOUNDATIONS OF THE INTEGRATIVE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE AND METHODOLOGICAL COMPETENCES OF PROSPECTIVE TEACHERS OF ENGLISH FOR ECONOMICS

Skiba N. Ya.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Sciences
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 1, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3899-3189
nataliamysko@hotmail.com*

Key words:

*competence approach;
integrative approach;
communicative activity-based
approach; reflective approach;
general didactic and methodical
principles.*

The article outlines methodological and methodical foundations of the integrative formation of foreign language communicative and methodological competences of prospective teachers of English for Economics. The review of effective approaches and principles has been carried out.

The formation of foreign language communicative and methodological competences of the aforementioned specialists relies on competence, integrative, communicative activity-based and reflective approaches. The competence approach determines the formation of professional competence and its invariant components. The integrative approach considers peculiarities of the integration of content and organizational components. The communicative activity-based approach provides forming the experience of communicative activity of students as active participants of the educational process. The reflective approach is associated with the processes of students' self-analysis and reflection on their own activity. The didactic and methodical base of the integrative formation of foreign language communicative and methodological competences comprises general didactic and methodical principles. General didactic ones include: the principle of system unity (ensures the integrity of the process of competences' formation at all stages); the principle of individuality (involves considering students' individual psycho-physical characteristics in the learning process); the principle of subjectivity (consists in addressing students to personal experience while developing language and methodological skills). Methodical ones comprise: the principle of communication (ensures competences' formation in terms of real communication while performing professional functions and roles); the principle of situativity (provides creation, simulation, modeling of problem situations); the principle of novelty (allows to diversify the process of forming the aforementioned competences); the principle of parallel formation of knowledge, skills and abilities (means combined learning of English for Economics and methods of ESP teaching); the principle of considering students' learning needs and interests (allows to significantly increase students' motivation).

Постановка проблеми. Поглиблення глобалізаційних процесів, інтеграція України у світовий простір зумовлюють не лише зростання попиту на фахівців із різних галузей, які володіють англійською мовою на професійному рівні, а й підвищення вимог до якості професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема викладачів англійської мови (далі – АМ) для економічних спеціальностей. Так, особливої актуальності набуває

формування їх іншомовної комунікативної (далі – ІКК) та методичної компетентностей (далі – МК). Саме аналіз методологічного й методичного підґрунтя дозволить забезпечити ефективне інтегроване формування згаданих компетентностей у майбутніх викладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов

(далі – ІМ) та розвитку їх компетентностей присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних науковців. Розроблення методики формування різних складників ІКК здійснено у наукових розвідках Н. Бориско, В. Гутник (фонетичної), Н. Жовтук, С. Смолиної (лексичної), Л. Орловської, Н. Склярєнко (граматичної), Ю. Безвін, Т. Колодько (соціокультурної), І. Білянської, О. Бочкарьової (ІКК в аудіюванні), О. Дацків, В. Черниш (ІКК у говорінні), Ю. Бриган, Т. Вдовіної (ІКК у читанні), Г. Борецької, О. Москалець (ІКК у письмі). Особливості формування і розвитку МК майбутніх викладачів ІМ досліджено К. Безукладниковим, О. Бігич, Л. Івашовою, А. Люботинським, Н. Майєр, С. Макеєвою, О. Надточєвою, О. Сухих, Н. Язиковою та іншими.

Незважаючи на різноаспектність проблем, розглянутих у згаданих працях, формування компонентів професійної компетентності викладачів АМ для економічних спеціальностей вивчено недостатньо. Аналіз підходів та принципів формування їх іншомовної комунікативної та методичної компетентностей потребує додаткового уточнення.

Мета статті – проаналізувати методологічні та методичні засади інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, визначити ефективні підходи та принципи формування згаданих компетентностей.

Виклад основного матеріалу. Специфіка умов опанування майбутніми викладачами АМ для економічних спеціальностей ІКК та МК зумовлена низкою проблем, а саме: відсутністю в навчальних планах підготовки магістрів спеціальностей 014.02 «Середня освіта (Мова і література (англійська))», 035.04 «Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (Англійська мова і література)» більшості закладів вищої освіти (далі – ЗВО) нормативних дисциплін із методики навчання англійської мови за професійним спрямуванням (далі – АМПС), ігнорування навчальних інтересів і потреб студентів. Існування згаданих негативних чинників призводить до того, що випускники магістратури зіштовхуються зі значними труднощами в подальшій професійній діяльності, коли їм доводиться викладати АМПС, зокрема для економічних спеціальностей (дуже популярних сьогодні на ринку праці), не маючи сформованих відповідних компетентностей. Вирішення цих проблем передбачає введення до навчальних планів підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури нормативної чи елективної дисципліни «Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням» («Методика навчання англійської мови для спеціальних цілей», «Методика навчання англійської мови для економічних спеціальностей») на основі

використання сукупності методологічних підходів, які забезпечать комплексне врахування всіх особливостей процесу формування в майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей ІКК та МК.

Оскільки предметом дослідження є формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, безсумнівно, методологічне підґрунтя цієї наукової проблеми становить компетентнісний підхід.

Експерти Європейської комісії визначають компетентність як складну комбінацію знань, навичок, розуміння, цінностей, ставлення і бажання, що приводить до ефективної діяльності людини в суспільстві в межах певної галузі [1, с. 9]. Компетентність учителя/викладача трактується як знання, навички, вміння, особистісні риси, досвід та інші характеристики, які сприяють здатності вчителя/викладача до ефективної педагогічної діяльності, здатності виконати завдання або вирішити проблему в професійному контексті, використовуючи набуті навички та знання [2, с. 117]. На нашу думку, компетентнісний підхід є саме тим, що визначає вектор професійного становлення майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей.

Проблема паралельного поетапного формування в студентів магістратури ІКК та МК упродовж вивчення відповідної навчальної дисципліни вимагає реалізації в навчальному процесі засад інтегрованого підходу.

Інтегрований підхід науковці визначають як органічне поєднання під час заняття свідомих і підсвідомих компонентів процесу навчання, що передбачає паралельне опанування певних знань, навичок й умінь [3, с. 82].

Реалізація інтегрованого підходу до формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей передбачає врахування особливостей інтеграції таких компонентів: змістового (формування мовних знань, навичок і умінь із акцентом на засвоєнні професійно орієнтованої лексики за тематичним принципом, а також методичних знань, навичок і умінь) та організаційного (ефективне використання комплексу відповідних форм організації навчання, методів навчання, технологій, педагогічних прийомів і технік). Такий контекст застосування інтегрованого підходу в процесі формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей базується на принципах системної єдності, новизни, індивідуальності, паралельного формування знань, навичок та умінь [4].

Іншим підходом до формування ІКК та МК згаданих фахівців є комунікативно-діяльнісний, який інтегрує комунікативний та діяльнісний компоненти. Реалізація цього підходу передбачає

розвиток мовленнєвих навичок і вмінь говоріння, аудіювання, читання та письма, а також методичних умінь в умовах «реальної» комунікації, яка моделюється в процесі навчальної діяльності. У контексті нашого дослідження цей підхід передбачає опанування майбутніми викладачами АМ системи метамови економіки в процесі здійснення комунікативної діяльності в створеному штучно комунікативному середовищі, максимально наближеному до умов реального, яке відтворює домінуючі комунікативні ситуації професійного спілкування економістів і яке зумовлене специфікою професійної діяльності викладачів АМ для економічних спеціальностей, відтворює професійні функції та ролі викладача АМ для економічних спеціальностей у методичному аспекті.

Із метою активізації суб'єктності студентів, стимулювання їх пізнавального інтересу, розвитку й саморозвитку, вираження особистісної позиції змістове наповнення комплексу навчально-методичних матеріалів для формування ІКК та МК має відповідати навчальним потребам та інтересам. Тож, для вирішення проблеми формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей особливого значення набуває аналіз навчальних потреб та інтересів студентів, на вагомості якого наголошують дослідники АМПС [5]. Таким чином, із засад комунікативно-діяльнісного підходу до формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей впливають принципи комунікативності, ситуативності, а також принцип урахування навчальних потреб та інтересів студентів, специфічний для предмета нашого дослідження.

В основу формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей покладено рефлексивний підхід, який суттєво актуалізує особистісну позицію студента, його суб'єктність, а також стимулює пізнавальну активність і налаштованість на майбутню професійну діяльність.

Рефлексивний підхід реалізується через осмислення студентом свого ставлення до тієї чи іншої ситуації, що виникає в процесі опрацювання комунікативних ситуацій усного й писемного англійського професійного спілкування економістів та добору ним відповідних мовних і мовленнєвих засобів для вираження цього ставлення, а також через осмислення й реалізацію низки методичних умінь (планування занять, розроблення й підготовка навчально-методичних матеріалів, проведення занять, керування навчальним процесом, самоконтроль, оцінка й самооцінка тощо). Саме з рефлексивного підходу впливає вагомий для процесу формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей дидактичний принцип суб'єктності.

Дидактичну основу формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей складає комплекс загальнодидактичних (системної єдності, індивідуальності, суб'єктності) й методичних (комунікативності, ситуативності, новизни) принципів, зокрема принципів, специфічних щодо предмета нашого дослідження (паралельного формування знань, навичок та вмінь; урахування навчальних потреб та інтересів студентів), які покладені в основу вищепроаналізованих підходів.

Принцип системної єдності полягає в тому, що на всіх етапах формування в майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей ІКК та МК забезпечуватиметься цілісність цього процесу завдяки реалізації зв'язків між компонентами згаданих компетентностей, підходами та принципами, що забезпечують методологічну й методичну основу цього процесу, компонентами змісту навчання, методами, технологіями, прийомами, техніками та формами роботи, отриманими результатами.

Принцип індивідуальності передбачає врахування в процесі формування ІКК та МК індивідуальних психофізичних особливостей майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, зокрема це стосується розроблення пакетів навчально-методичного забезпечення для самостійної роботи студентів, перспектив укладання індивідуальної траєкторії навчання.

Принцип суб'єктності полягає у зверненні студента до особистого досвіду в процесі керованого викладачем чи самоініційованого засвоєння мовного матеріалу й матеріалу методичного характеру, вербального оформлення студентом висловлювання, зокрема власної незалежної позиції на професійно орієнтовану тематику, конструювання індивідуальної навчальної траєкторії.

Принцип комунікативності забезпечує побудову процесу формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей як моделі процесу реальної комунікації під час виконання професійних функцій і ролей. Згаданий принцип зумовлює відповідний добір мовленнєвого і методичного матеріалу для формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей в умовах стимулювання розумової та комунікативно-мовленнєвої активності студентів шляхом спонукання їх до вільного висловлювання своїх думок [6, с. 81].

Принцип ситуативності передбачає створення, імітацію, моделювання проблемних ситуацій і розв'язання їх студентами з метою максимального наближення до реалій майбутнього педагогічної професії [7, с. 218].

Принцип новизни дозволяє урізноманітнити процес інтегрованого формування ІКК та МК у

майбутніх викладачів, а відтак – суттєво підвищити мотивацію студентів. У контексті дослідження згаданий принцип може застосовуватись в аспекті варіативності змісту, форм, методів, засобів, видів діяльності, комунікативних ситуацій професійного спілкування (як економістів, так і викладачів АМ для економічних спеціальностей), умов формування і розвитку згаданих компетентностей.

Принцип паралельного формування знань, навичок та вмінь передбачає відповідну організацію змісту, а також взаємопов'язане навчання аспектів АМ для економіки й методики навчання АМПС, спрямованих на паралельне опанування майбутніми викладачами АМ для економічних спеціальностей фонетичних, лексичних, граматичних та стилістичних знань АМ для економіки, знань основ економіки, методичних знань; фонетичних, лексичних, граматичних та стилістичних навичок, рецептивних і продуктивних мовленнєвих навичок у професійно орієнтованому спілкуванні як економістів, так і викладачів АМПС, методичних навичок; умінь коректного фонетичного, лексичного, граматичного й стилістичного оформлення висловлювання, рецептивних і продуктивних умінь у професійно орієнтованому спілкуванні економістів й викладачів АМПС, методичних умінь.

Реалізація принципу врахування навчальних потреб та інтересів дозволяє суттєво підвищити мотивацію студентів. Якісний аналіз навчальних потреб та інтересів є саме тим чинником, який забезпечує реалізацію принципу врахування навчальних потреб та інтересів у процесі формування ІКК та МК у майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей.

Висновки. Отже, процес формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей ґрунтується на засадах компетентнісного, інтегрованого, комунікативно-діяльнісного та рефлексивного підходів. Дидактичну й методичну основу процесу формування згаданих компетентностей становлять загальнодидактичні (системної єдності, індивідуальності, суб'єктності) й методичні (комунікативності, ситуативності, новизни, паралельного формування знань, навичок та вмінь; врахування навчальних потреб та інтересів студентів) принципи. Перспективи подальших досліджень передбачають пошук шляхів ефективного використання проаналізованих методологічних та методичних засад інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей.

Література

1. European Comission. Supporting Teacher Competence Development for Better Learning Outcomes. Education and Training, July 2013. 59 p. URL: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/2011-2013/teacher/teachercomp_en.pdf
2. Kelly M., Grenfell M., Allan R., Kriza C., McEvoy W. European Profile for Language Teacher Education: a Frame of Reference. *Final Report. A Report to the European Commission Directorate General for Education and Culture*. Brussels, 2004. 124 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/235937694_European_Profile_for_Language_Teacher_Education_-_A_Frame_of_Reference
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручн. для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Морська Н.О. Інтегрований підхід до викладання іноземної мови. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2001. Вип. 419. С. 18–20.
5. Dudley-Evans T., St. John M. J. *Developments in English for Specific Purposes*. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 301 p.
6. Андронік Н.П. Навчання майбутніх учителів англomовної дискусії на основі автентичних поетичних творів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2009. 338 с.
7. Оліяр М.П. Закономірності та принципи процесу формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Гірська школа українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 215–219.

References

1. European Commission (Education and Training). (2013). *Supporting Teacher Competence Development for Better Learning Outcomes*. Retrieved from: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/2011-2013/teacher/teachercomp_en.pdf
2. Kelly, M., Grenfell, M., Allan, R., Kriza, C., McEvoy, W. (2004). *European Profile for Language Teacher Education: a Frame of Reference. Final report. A Report to the European Commission Directorate General for Education and Culture*. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/235937694_European_Profile_for_Language_Teacher_Education_-_A_Frame_of_Reference

3. Bihych, O. B., Borysko, N. F., Boretska, H. E., et al. (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka [Methods of teaching foreign languages and culture: theory and practice]*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
4. Morska, N. O. (2001). Intehrovanyi pidkhid do vykladannia inozemnoi movy [The integrative approach to foreign language teaching]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" – Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic"*. Vol. 419. P. 18–20 [in Ukrainian].
5. Dudley-Evans, T., St. John, M. J. (1998). *Developments in English for Specific Purposes*. Cambridge : Cambridge University Press.
6. Andronik, N. P. (2009). Navchannia maibutnikh uchyteliv anhlovnoi diskusii na osnovi avtentychnykh poetychnykh tvoriv [Training of future teachers English discussion based on authentic poetic works]. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
7. Oliiar, M. P. (2015). Zakonomirnosti ta pryntsypy protsesu formuvannia komunikatyvno-stratehichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Regularities and principles of the process of formation of communicative-strategic competence of future primary school teachers]. *Hirska shkola ukrainskykh Karpat - Mountain School of the Ukrainian Carpathians*. Vol. 12–13. P. 215–219 [in Ukrainian].